ऋ० १,१६५,९,"करिष्या कर्त्तव्यानि" भा० । द्वितीयास्थाने आट् ।

करिसुन्दरिका स्त्री करीव सुन्दरी संज्ञायां कन् । नागयष्टौ वस्त्रशोषणाद्यमङ्गणस्यापियन्त्रभेदे हारा० ।

करिस्कन्ध न० करिणां समूहः स्कन्धच् । गजसमूहे । ६त० । गजस्य २स्कन्धे पुंन० ।

करीर पु० कृ–ईरन् । १घटे मेदि० । २वंशाङ्कुरे अमरः । (बाँसेरकोंड)३अङ्कुरमात्रे भावप्र० वंशसङ्ज्ञा"तत्करीरः कटुः पाके रसे रूक्षो गुरुः सरः। कषायः कफकृत् स्वादुर्विदाही वातपित्तलः" तद्गुण उक्तः । "हिंसांशुवंशस्य करीरमेव मां निगम्य किन्नासि फलेग्रहिष्यहा" नैष० । "आनिन्दिरे वंशकरीरनीलैः" माघः । "वंशशब्दस्याम्नानताहेतोरलूनतायाः प्रतिपत्त्यर्थत्वाच्च पौनरुक्त्यम् अतएव एकार्थं पदम् न प्रयोज्यमित्युक्त्वा करिकलभकर्णावत सादिषु प्रतिपत्तिविशेषकरेषु न दोष इत्याह वामनः" मल्लि० । तेन वंशाङ्कुरार्थकस्यापि करीरशब्दस्य प्रतिपत्तिविशेषार्थं वंशशब्दप्रयोग इति तत्त्वम् । ४गूढपत्रे मरुभूमिजे उष्ट्रप्रियेऽन्नभेदे भावप्र० । "करीरः कटुकस्तिक्तः स्वेद्युष्णोभेदनः स्मृतः । दुर्नामकफवातामगरशोथव्रणप्रणुत्" भावप्र० ४चीरिकायां भिल्लग्राम् (झिंझिपोका) ५हस्तिदन्तमूले च स्त्री उणा० । अस्य प्रस्थशब्देन समासे करीरप्रस्थे कर्क्यादि० नाद्युदात्तता । मध्वा० चतुरर्थ्यां मतुप् मस्य वः । करीरवत् तत्सन्निकृष्टदेशादौ त्रि० स्त्रियां ङीप् ।

करीरकुण न०करीरस्य पाकः पील्वा०पाके कुणच् । तत्पाके

करीरिका स्त्री करीरमिवाकारोऽस्यस्य ठन् । हस्तिदन्तमूले त्रिका० ।

करीरी स्त्री कृ–ईरन् गौरा० ङीष् । चीरिकायां (झिंझिपोका) १झिल्लग्राम् २गजदन्तमूले च मेदि० ।

करीष पुंन० । कृ–ईषन् । १शुष्कगोमये (घुटिया । "करीषमिष्टकाङ्गारान् शर्करा वालुकास्तथा" मनुः । २पशुपुरीषमात्रे च "उच्छ्वकस्तृणपुरीषपांशुला" कादम्ब० । करीषाग्निः (घुटेर आगुन) ।

करीषगन्धि पु०करीषस्यगन्ध इव गन्धोऽस्य इत् समा० । करीषतुल्यगन्धयुक्ते तस्यापत्यमण् स्त्रियां ष्यङ् कारीषगन्ध्या तदीयस्त्र्यपत्ये । तस्याः पुत्रपतिशब्दाभ्यां समासे सं प्र० दीर्घश्च । कारीषगन्ध्योपुत्रः कारीषगन्ध्यापतिः एवं परमकारीषगन्ध्यापुत्र इत्यादि उपसर्जने तु न अतिकारीषगन्ध्यापुत्र इत्याद्येव सि०कौ० ।

करीषङ्गवा स्त्री करीषं कवति हिनस्ति कव-यच् मुम् च । वाल्लायाम् तस्याः गोमयशोषणात्तथात्वम् ।

करीषिन् त्रि० करीषस्य देशः पुष्करा० इनि न मतुप् । १करीषयुक्तदेशे स्त्रियां ङीप् । करीषमाश्रयत्वेनास्त्यस्याः इनि ङीप् । गोमयाधिष्ठातृदेव्यां २लक्ष्म्याम् स्त्री । "गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम्"श्रीसूक्तम् ।

करुण त्रि० करोति मनः आनुकूल्याय कृ–उनन् । दयायुक्ते २रसभेदे पु० तल्लक्षणाद्युक्तं सा० द० यथा "इष्टनाशादनिष्टाप्तेः करुणाख्यो रसो भवेत् । धीरैः कपोतवर्णोऽयं कथितो यमदैवतः । शोकोऽत्र स्थायिभावः स्याच्छोच्यमालम्बनं मतम् । तस्य दाहादिकावस्था भवेदुद्दीपनं पुनः । अनुभावा दैवनिन्दा भूपातक्रन्दितादयः । वैवर्ण्योच्छ्वासनिश्वासस्तम्भप्रलपनानि च । निर्वेदमोहापस्मारव्याधिग्लानिस्मृतिश्रमाः । विषादजडतोन्मादचिन्ताद्या व्यभिचारिणः" ।

शोच्यं विनष्टबन्धुप्रभृति । यथा रामवनवासे । "विपिने क्व जटानिबन्धनं तव चेदं क्व मनोहरं वपुः । अनयोर्घटना विधेः स्फुटं ननु खड्गेन शिरीषकर्त्तनम्" । अत्र हि रामवनवासजनितशोकार्त्तस्य दशरथस्य दैवनिन्दा । एवं बन्धुवियोगविभवनाशादावप्युदाहार्य्यम् । परिपोषस्तु महाभारते स्त्रीपर्वणि द्रष्टव्यः । अस्य करुणविप्रलम्भाङ्गे दमाह । शोकस्यायितया भिन्नो विप्रलम्भादयं रसः। विप्रलम्भे रतिः स्थायी पुनः सम्भोगहेतुकः"३परदुःखहरणेच्छायां दयायां स्त्री । "अहो विधे त्वां करुणा रुणद्धि नः" नैष० । "प्रायःसद्योभवति करुणावृत्तिरार्द्रान्तरात्मा"मेघ० । "करुणाविमुखेन मृत्युना"रघुः । दुःखितेषु दया करुणा साऽस्त्यस्य अर्श०अच् विषयत्वेन । ४करुणाविषये दोने त्रि० । "अनिशं निर्जरकरुणः करुणम्" माघः । "करुणं दोनं यथा तथेति"मल्लि० । "अनुरोदितीव करुणेन पतिणां विरुतेन"माघः । "विरुतैः करुणस्वनैरियम्" कुमा० । (करलहनेषु)५वृक्षभेदे पु०त्रिका० । "पिकात् वने भ्रमति भृङ्गकुलैर्दशासदश्रुत्करुणे वियोगिनाम्" नैष० । "करुणस्य फलं श्लेष्मवातामभेदसां पुनः; नाशनं पित्तकोपस्य शमनं परिकीर्त्तितम्"इति तत्फलगुणाश्च वैद्यकोक्ताः । ६बुद्धभेदे पु० त्रिका० । ७परमेश्वरे ८भूताभयकारके परिव्राजके पु० शब्दचि० ।

करुणमल्ली स्त्री करुणा करुणाविषयः मल्ली । १नवमल्लिकायाम् शब्दच० । तत्पुष्पस्यातिसुकुमारत्वात् करुणाभि-